

MUNAQQID HECH QACHON O‘LMAYDI YOHUD UMARALI NORMATOVNI XOTIRLAB

Mamatova Muqaddas G‘uzorovna

O‘zMU 2-boqich magistranti muqaddasmamatova85@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o‘zbek adabiyotshunosligi yorqin namoyondasi, tanqidchi olim Umarali Normatovning hayoti va ilmiy faoliyati haqida to‘xtalinib, xotirlaniladi. O‘zbek olimning o‘zbek adabiy tanqidchiligi sohasidagi mehnati va uning yaratgan asarlari va boy me‘rosi to‘g‘risida ma‘lumotlar berilishi shu yo‘sinda yaratilgan tadqiqotlarga qo‘shimcha manba sifatida ko‘rilishi mumkin.

Kalit so‘zlar: Umarali Normatov, tanqid, tanqidchi, qori, munaqqid, eruditsiya, muallim, adabiyotshunoslik, adabiy tanqid, tanqidchilik.

Yozuvchi hayot orqali kitobga boradi.

Tanqidchi kitob orqali hayotga kiradi.

Bugungi kunda o‘zbek adabiyotshunosligini Umarali Normatov qoldirgan asarlarini o‘rganmasdan tasavvur qilib bo‘lmaydi. Chunki, avvalo muallim, olim, ijodkor u kishining xarakteridagi muloyimlik, bilimdonlik, sermulohazakorlikning ildizi ota-onasining savodxonligiga bog‘liq. Munaqqid 1931-yili 3-yanvarda Farg‘ona viloyatining Rapqon qishlog‘ida tavallud topgan olim adabiyotimiz maydonida haqiqiy ma‘noda bosh harflar bilan yoziladigan, adabiyot oldidagi burchini, vazifasini halol bajarib, tinimsiz ijod qilib kelgan shaxslardan edi O‘zining serqirra ijodi bilan el-yurt hurmatiga sazovor bo‘lgan adabiyotshunos asarlari o‘zbek adabiyotining barcha davrlaridan so‘zlaydi, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Normat qori buva nafaqat Rapqonda balki Farg‘ona muzofotidagi Qur‘onni yod biladigan savodli, insofli, adolatli insonligi bilan ham keng xalq ommasi hurmat-e‘tiborga sazovor bo‘lgan.

Bunday ziyoli oilada tug‘ilgan bolani o‘qimishli, savodli bo‘lmasligi mumkin emas edi.

Muallimga eruditsiya suv va havodek zarur. Lekin tanqidchini eruditsiyasiz mutlaqo tasavvur qilib bo‘lmaydi. Eruditsiya etilgandagina tanqidchi yetiladi” – degan edi O‘zbekiston san’at arbobi, adabiyotshunos Ibrohim G‘ofurov. Umarali Normatov – ustozlari G‘ulom Karimov, Ozod Sharafiddinov, Subutoy Dolimov, Laziz Qayumov, Izzat Sulton, Matyoqub Qo‘shchanov, Ahmad Aliyev singari olim, muallim, ma’naviyatchi, ma’rifatchi, adabiyotshunos – tanqidchi bo‘lishni orzuladi va bu orzusiga yetishdi. Mamlakatimizning bu ulug‘ olimlari bilan bir qatorda turib faoliyat ko‘rsatdi, ular bilan adabiyot muammolari haqida bahslar olib bordi. Ha, Umarali Normatov adabiyot atalmish mo‘jiza ichida yashab, ajoyib mo‘jizalar yaratmoqda. Ozod Sharafiddinov domla aytganlaridek, “Umarali Normatov haqida gapirish ma’lum ma’noda bugungi o‘zbek tanqidchiligi haqida gapirmoq demakdir”.¹⁴ U. Normatovning shiori bu – to‘g‘riso‘zlik edi. Har kuni adabiyot sohasidagi yangiliklar bu inson nazaridan chetda qolmas edi. So‘z san’atini bu darajada yuqori baholab, adabiyotshunoslik sohasida yetuk izlanishlar olib borish faqatgina U. Normatovga xos edi. U. Normatov hayotining ko‘p qismi qodiriyshunoslik bilan o‘tdi. Qodiriy hayoti va ijodiga oid o‘ndan ortiq asarlari orasida “Qodiriy mo‘jizasi” tadqiqoti alohida o‘rin tutadi.

Adabiyotshunos olim Umarali Normatovning xizmatlari davlatimiz tomonidan munosib baholandi. U “O‘zbekiston Respublikasi Fan arbobi” unvoni, Hamza nomidagi O‘zbekiston davlat mukofoti laureati, “El-yurt hurmati” ordeni sohibi bo‘ldi. Filologiya fanlari doktori, professor Umarali Normatov hozirgacha ellikka yaqin adabiy-ilmiy, tanqidiy kitoblar, yigirma beshta darslik, o‘quv qo‘llanmalari, etti yuzdan ortiq adabiy tanqidiy maqolalari mamlakatimizdagi va xorijdagi nufuzli jurnallarda e’lon qilingan. Olimning, ayniqsa, “Go‘zallik bilan uchrashuv”, “Umidbaxsh tamoyillar”, “Yetuklik”, “Qalb inqilobi”, “Qodiriy bog‘i”, “Qahhorni anglash mashaqqati”, “Ijod sehri” kabi ellikka yaqin kitoblari yosh adabiyotshunoslar,

¹⁴ Шарафиддинов О. Умарали Норматов ҳақида билганларимдан бир шингил // Домлалар. –Т.:Маънавият, 2009. –Б. 237

tanqidchilar, muallimlar uchun darslik, o‘quv qo‘llanmasi vazifasini bajarib kelmoqda. “Umarali Normatov adabiy suhbatlarida davr adabiy badiiy tafakkurining takrorlanmas belgilari aks etgan. Bu suhbatlar davr adabiy hayoti, adiblar tarjimai holi, ular qarashlarining takrorlanmas qimmatli hujjatlaridir...Ularda adiblarning o‘ziga xos qarashlarigina emas, tanqidchi Umarali Normatovning printsiplari, axloqi, ijodkor sifatidagi qiziqishlari aks etadi”.¹⁵ U. Normatov O‘rta Osiyo Davlat universiteti (hozirgu O‘zMU) filologiya fakultetini tugatgan (1952–1957), aspiranturasida ta’lim olgan (1959–1962). 1962-yildan hozirgi kunga qadar o‘zbek adabiyoti kafedrasida katta o‘qituvchi, dotsent, professor, mudir bo‘lib ishlagan edi. Adabiy tanqidchilik faoliyatini 1957-yildan boshlagan.

Tanqidchi 1957 yildan matbuotda ko‘rina boshladi, 500 dan ortiq maqolalari, 50 dan ortiq adabiy-tanqidiy asarlari, darslik, o‘quv qo‘llanmalari chop etilgan. Adabiyotshunos-olimning adabiy-tanqidiy ishlari yaxlit holda zamonaviy adabiy jarayon hamda yangi o‘zbek adabiyoti tarixi, taraqqiyoti masalalariga bag‘ishlangan; uning qalamiga mansub milliy adabiyotimizning nodir asarlari tahlili, o‘ziga xos talqini, bu adabiyotning o‘nlab namoyandalari adabiy portretlari, nihoyat, yangi o‘zbek adabiyotining o‘ziga xos xususiyatlari, taraqqiyot tamoyillariga oid ilmiy-nazariy ishlari ahamiyati adabiy jamoatchilik tomonidan e’tirof etilgan. U 1962-yilda filologiya fanlari nomzodi, 1978-yilda filologiya fanlari doktori ilmiy darajasini olgan.

Munaqqidning “Nasrimiz ufqlari” (1974), “Yetuklik” (1982), “Qalb inqilobi” (1986), “Qodiriy bog‘i” (1996) kitoblari zamonaviy o‘zbek adabiyotshunosligining yutug‘idir.

Umarali Normatov 1991 yildan umumta’lim maktablari uchun tubdan yangilangan adabiyot dasturi va darsliklari yaratish bo‘yicha mualliflar guruhiga rahbarlik qildi, 5,9, 11-sinflar uchun darslik, qo‘llanmalar muallifi sifatida qatnashdi; uning ishtirokida oliy o‘quv yurtlari uchun “XX asr o‘zbek adabiyoti tarixi”, “Yangi o‘zbek adabiyoti” kitoblari yaratildi. U. Normatovning adabiyotshunoslik, ta’lim-tarbiya sohasidagi xizmatlari munosib taqdirlangan. U O‘zbekiston Respublikasi Fan

¹⁵ Фафуров И. Муҳаббатли одамнинг хайратлари / Норматов У. Ижод сеҳри. Т., 2007,- Б.11.

arbobi (1981), O‘zbekiston Davlat mukofoti laureati (1989); O‘zbekiston Respublikasi Xalq maorifi a’lochisi nishoni (1992), “ToshDU mohir pedagogi”(1998) unvoni sohibi. Adabiy-tanqidiy maqolalari uchun “Sharq yulduzi”, “Guliston”, “Tafakkur” jurnallari mukofotlarini olgan.

26 iyun O‘zbekiston Milliy universitetida ustoz U.Normatov tavalludining 90 yilligiga bag‘ishlangan katta ilmiy anjuman bo‘lib o‘tdi. U.Normatovning tanqidchilikdagi prinsiplaridan biri yangilik izlash, yangilik olib kirish, yangilikni qutlash. U ijodining boshlanishidanoq, adabiyot va yozuvchilar ijodida novatorlikka alohida e’tibor bilan qaragan” deya haq so‘zni e’tirof etdi.

Anjumanda U.Normatovning tabarruk 90 yoshi munosabati bilan ustozning shogirdlari tomonidan nashrga tayyorlangan “Umarali Normatov” biobibliografiyasi va munaqqidning “Abdulla Qahhor: shijoat va mahorat jozibasi” kitoblari taqdimoti ham bo‘lib o‘tdi.

Anjumanda “Jahon adabiyoti” jurnali bosh muharriri Ahmadjon Meliboyev, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Adabiyot o‘qitish metodikasi kafedrasida professori Qozoqboy Yo‘ldoshev, O‘zMU professori Yormat Tojiyev, “Sharq yulduzi” jurnali bosh muharriri Sirojiddin Rauf va yozuvchi Luqmon Bo‘rixonlar so‘zga chiqib, Yozuvchilar uyushmasi nomidan domlaga uzoq umr tiladilar. Shuningdek tadbirda O‘zbekiston Respublikasi Oliy majlisi Qonunchilik palatasi qo‘mita boshlig‘i, prof. Xurshid Do‘stmuhammad, yozuvchilar Abbos Said, Isajon Sulton, TDO‘TAU professori Bahodir Karimov so‘zga chiqib, ustozning adabiyotshunos va munaqqid faoliyati haqida so‘z yuritdilar. 29-yanvar 2022-yilda o‘zbek adabiyoti o‘zining buyuk vakili, adabiyotshunos olimi, munaqqididan ayrildi. Ayni kunlarga ham ustozimiz mamlakatimiz adabiyotshunoslari, O‘zbek tili va adabiyoti fani o‘qituvchilari uchun ustozlik vazifalarini bajarib kelmoqda edilar. Biz yaqinda shogirdlari ustozimiz, maslahatgo‘yimiz, mehribonimiz Umarali Normatov tavalludlarining 91 yilligi bilan samimiy tabriklagan edik. Uzoq umr, sog‘-salomat tilagan edik. Adabiy anjumanlarda, uchrashuvlarda so‘zga chiqib, birinchi kalomini: *“Azizlarim, qadrdonlarim, do‘stlarim”*, kabi, mehr ufurib turgan so‘zlar

bilan boshlaydigan ustozimiz Allohning qadar-qismati bilan, buyuk olim inson Umarali Normatovdan ayrildik. Alloh oxiratlarini obod qilsin. Fidoyi ustoz va zahmatkash olim Umarali Normatovning porloq xotirasining o‘zi ham hamma uchun *azizu mukarram va qadrdon* bo‘lib qolayotir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1. Шарафиддинов О. Умарали Норматов ҳақида билганларимдан бир шингил // Домлалар. –Т.:Маънавият, 2009. –Б. 237.*
- 2. Ғафуров И. Муҳаббатли одамнинг ҳайратлари / Норматов У. Ижод сеҳри. Т., 2007,- Б.11.*